

Cs. Nagy Gábor visszaemlékezése:

A Gyomai Földműves Szövetkezet alapítása és működése

1945-1949.

A földműves szövetkezeti mozgalom létrejöttének feltételeit hazánk felszabadulása és társadalmi-gazdasági viszonyainknak a szocializmus felé vett iránya határozta meg. Ezen belül számos melléktényező, közötté a meglévő szövetkezeti hálózat is fontos szerepet töltött be. A régi szövetkezetek régi céljaikkal és működésükkel önmaguk támasztották alá újak alakításának indokait, és szükségességét. Ebből következik, hogy rövid jellemzésük és bemutatásuk az új szövetkezeti mozgalom kibontakozására való emlékezés során nem kerülhető el.

Ezek az általános megállapítások teljes mértékben vonatkoznak a Gyomai Földművesszövetkezet történetére is. Kellő korabeli iratok hiánya miatt 35 év távlatából a teljesség ugyan nem idézhető fel, de a személyes emlékekkel és megbízható értesülésekkel mégis kialakítható az alapítás és kezdeti működés ma már történelemmé formálódott korszaka.

Gyoma régi szövetkezetei.

Gyomán messze visszanyúló hagyományai vannak a szövetkezésnek. Az 1944. október 6-án elért felszabadulás főleg fogyasztási típusú szövetkezeteket talált a községben. A szövetkezeti kereskedelem elit képviselője a Hangya szövetkezet volt, amely országos központ kötelékében működött. Tagjainak száma meghaladta a 800 főt, annak többsége bár kisemberekből állott, vezetése az úri osztályból és a módos iparosokból, gazdákból tevődött össze. A kapitalista rendszerben a szövetkezet gazdálkodásáért vagyoniilag is felelősséget kellett vállalni és az akkori társadalmi koncepción kívül ez a körülmény is kizárta a vagyontalan embereket a vezetésből. Üzlete a mai Áfész ABC Áruház helyén állott és fűszer, csemege, cipő- és textilárak forgalmazásával jelentősen befolyásolta a helyi magánkereskedelem tevékenységét. A háború folyamán központja jobbra tolódása miatt működésében zavarok keletkeztek. A front közeledtekor árukészletének egy részét Törökszentmiklósról mentették, majd a németek visszavonulásakor felborult közrend idején az üzletet kifosztották. Később a központi áruellátás akadozott, majd teljesen megszűnt. Működésének újraindítása céljából került sor a vezetőség demokratizálására, ami elsősorban a Kner-nyomda kommunistáinak: id.Győri Imre, Juhász András és Mónus Miklós belépésével valósult meg. A központ által megkövetelt merev tőkés rendszerű működéssel azonban nem tudott az új körülményekhez és követelményekhez igazodni. Korábbi szerepét távolról sem tudta betölteni, vegetált, sőt üzletét időnként zárva tartotta.

A Hangya szövetkezet mellett még három fogyasztási típusú szövetkezet is működött Gyomán. Mindhárom (Gyomai Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet, Gyomai Termelők Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezete, Gyomai Gyümölcsértékesítő és Központi Szeszfűző Szövetkezet) tipikus példája az álszövetkezésnek. Részjegyeinek nagy többsége – így az egy részjegy-egy szavazat elvén a szavazatok nagy többsége is – egy ugyanazon család kezében

volt, és mindhárom „szövetkezet” igazgatói tisztét is egy személy töltötte be. Felszabadulás után hamarosan mindhárom felszámolásra került.

A Hitelszövetkezet bár rendeltetése szerint a kisemberek bankja volt, de miután hitelt csak vagyonra, vagy kezes-váltóra folyósíthatott, éppen a legrászorultabbakon nem tudott segíteni.

A Tejszövetkezet a tehéntartó gazdák érdekeit hasznosan képviselte, de mert a földdel nem rendelkező földmunkásoknak nem volt lehetőségük állattartásra, számukra támaszt, vagy segítséget a Tejszövetkezet nem jelentett.

Említést érdemel a főleg középparasztok által létrehozott „Hombár” szövetkezet, amely terményfelvásárlással, vetőmagkiosztással és termelés-szervezéssel foglalkozott. Féja Géza „Viharsarok” c. művének Gyoma és Endröd című fejezetében a szövetkezet működését elismerően értékelte, azonban néhány évi működés után belső viszály miatt, felszámolásra kényszerült.

Az új demokratikus szövetkezet kibontakozása.

Ilyen helyzetben következett be, hogy a földosztást követően az MKP gyomai szervezete Földesi Lajos, Bucsí Imre és Megyeri János megbízásával Szervező Bizottságot hozott létre, földművesszövetkezet alakítására. Ezt a törekvést a régi szövetkezetek már említett alkalmatlanságán kívül az a körülmény tette indokolttá, hogy a földreform törvénye kimondotta a fel nem osztható nagybirtokok javainak a földhözjuttatottakból alakítandó földművesszövetkezet tulajdonába való adását. A másik ok pedig az, hogy az egyre elviselhetlenebb infláció, üzérkedés, és feketekereskedelem leküzdésére gazdasági szervezetet kellett létrehozni. A megalakulás módját szabályozó végrehajtási utasítás késve, 1945 szeptemberében jelent meg. A rendelet ugyan meggyorsította a szervezést, de meg is osztotta a szövetkezni kívánókat. A megyékbe kiküldött miniszteri megbízottak ütemterv szerint helyben segítették az alapítást, 1945 végén megalakult a földműves szövetkezetek országos központja, a FOK, és megyei választmány is létrejött. Hátráltató a rendeletben az volt, hogy az alapítás jogát kizárólag a földhözjuttatottakra korlátozta és mások megalakulás utáni belépési lehetőségét is bonyolult feltételekhez kötötte, egészen 1947 végéig. A demokratikus pártok szövetkezetpolitikájában ellentétek keletkeztek, így a Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt úgynevezett nyílt tagság elvén 1946 februárjában létrehozta a Gyomai Parasztszövetkezetet.

Az MKP gyomai szervezete patronálásával 1946. május 5-én 36 földhözjuttatott megalakította a Gyomai Földművesszövetkezetet. A közgyűlés a közel egyéves szervezkedés ideje alatt megbízott és Megyeri János elnökletével tevékenykedő ideiglenes vezetőség helyett megválasztotta a földművesszövetkezet első törvényesen elismert igazgatóságát és felügyelőbizottságát. Az igazgatóság elnöke Bácsi Imre, tagjai Hirth Ferenc, Giricz Imre, Bucsí Imre, id. Kovács Elek, Megyeri János és Sütő Gábor, a felügyelőbizottság elnöke Toldi Gábor, tagjai pedig Finta Mihály, Vatai Gábor, Tímár Gergely, és Kéri Antal lettek. A közgyűlés az ügyvezetői tisztséget az országos központ javaslatára annak kiküldöttével, Janotta Vilmossal töltötte be és egy részjegy értékét 10 kg. terményben állapította meg.

A megalakulással mérhetetlen kálvária vette kezdetét. Hiányzott a tapasztalat, a hozzáértés, de legfőképpen az anyagi erő.

Első teendő volt a Bethlen, Purgly és Geiszt-uradalmak juttatott ingatlanainak és gazdasági felszereléseinek átvétele. A földosztás és a megalakulás között eltelt idő alatt a javak többsége megrongálódott, más része használhatatlanná vált, vagy elkallódott. Önzetlen és áldozatos munkával helyezték üzembe a bognár- és kovácsműhelyeket, majd azokban hozzáálltak a mezőgazdasági gépek és eszközök kisajátításához. Segített a helyzeten, hogy a Halmagyi Géptartó és Gépkölcsönző Szövetkezet – amely 1945-ben alakult meg a Zsófia-majorban – beolvadt a földművesszövetkezetbe. Abban az időben óriási teljesítmény volt, hogy a szövetkezet gépcsoportja a földhözjuttatottak megsegítéseként 1947-ben a traktorokkal 850 kh. területet szántottak fel és 3 garnitúrával elcsépeltek 26 vg. terményt. A Földosztó Bizottság 196 kh. elhagyott rizstelepet is juttatott a földművesszövetkezetnek, amely azonban kellő feltételek hiánya és szabotálások miatt 110000 Ft veszteséget idézett elő. A súlyos kudarc alapjaiban rendítette meg a szövetkezetet, de az elszántságra jellemző, hogy a következő évben ugyanazon a területen olyan eredményt értek el, hogy kiegyenlítették az előző évi adósságot és megvásárolták a jelenlegi székházat. Előzően és ideiglenesen a Bácsi Géza- féle bankházban – amely ma Nagyközségi Pártbizottság székháza – kapott helyet a szövetkezet a Défosz jóvoltából és abban nyitotta meg irodáját és első belterületi boltját.

Az uradalmi vagyontárgyak birtokbavételét viták és nézeteltérések is követték. Ezek odavezettek, hogy a volt uradalmi központokban Póhalmon, Telken, Csudaballán, Halmagyon külön-külön önálló földművesszövetkezeteket alakítottak a földhözjuttatottak. Az amúgy is kevés erő szétforgácsolódott. Ez a széthúzás bár fokozatosan megszűnt, de egészen 1953-ig eltartott, amikor ismét létrejött az egységes Gyomai Földművesszövetkezet, nevében a „Körzeti” megjelöléssel.

A termelésben és a termelésszervezésben a mostoha körülmények ellenére is születtek eredmények. Az időben a termelés és a termelésszervezés volt a földművesszövetkezet alaptevékenysége, miután a tagok élethivatása is a mezőgazdasághoz kötődött. Annál nehezebben kapott lábra a kereskedelmi tevékenység, amit pedig a régi szövetkezetek passzivitásán keresztül a gazdasági helyzet, illetve pénz romlása is sürgetett. A részjegyek és egyéb bevételek nem fedezték a gépek javítási és üzemeltetési költségeit sem. A nagymérvű infláció következtében 1946 nyarán csekély áruforgalom mellett is mondott okozott billiókban és trilliókban a bolti napi bevétel megolvasása és leírása. A fordulatot 1946 augusztusában az alkotmány tiszteletére megvalósított pénzstabilizáció, a forint bevezetése jelentette.

A földműves szövetkezet új közgyűlésén Gábor Sándor személyében új elnököt választott, és váltotta, kiegészítette a vezetőséget. A stabilizáció nyomán hozzákezdtek a felvásárlási és kereskedelmi tevékenység beindításához, növeléséhez. Magánostól fele haszonra kapott 3000 Ft kölesönpénzen baromfit vásároltak és azt vágva Budapestre szállították. A lanyha piac miatt az áru nagy része tönkrement, a remélt haszon veszteségre fordult.